

**MEDAL DZIESIĘCIOLECIA ODZYSKANEJ NIEPODLEGŁOŚCI POLSKIEJ
(1928)**

МЕДАЛЬ ДО ДЕСЯТИЛІТТЯ ЗДОБУТТЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ПОЛЬЩІ (1928)

**MEDAL OF THE 10TH ANNUAL OF REGAINING OF THE INDEPENDENCE OF
POLAND (1928)**

Adnotacja

Medal został ustanowiony rozporządzeniem Rady Ministrów 27 września 1928 r. celem upamiętnienia dziesięciolecia odrodzenia Polski. Nadawany był obywatelom, którzy w czasie od 11. XI. 1918 do 11. XI. 1928 r. pełnili służbę państwową: cywilną i wojskową, samorządową lub instytucjach publiczno-prawnych. Okres minimalnej służby określany był na co najmniej 5 lat. Medal posiadał podobiznę głowy marszałka Józefa Piłsudskiego (awers) i symbol alegorii pracy – oracza z pługiem i datami 1918-1928 (rewers).

Noszono go na wstędze koloru chabrowego. Nadawał medal premier i ministrowie poszczególnych resortów bądź przez nich upoważnieni przedstawiciele władz. W okresie II Rzeczypospolitej nadano go około 100 tysięcy.

Анотація

У статті розглянуто історію становлення та побутування пам'ятної медалі до 10-річного ювілею здобуття Польською Республікою, очолюваною Юзефом Пілсудським, незалежності. Запровадження такої ювілейної медалі, як і деяких інших: наприклад, пам'ятної медалі «За війну 1918-1921 років», медалі до 3 травня, випущену у 1925 році, «Хреста Заслуг» 1923 року, медалі «За порятунок гинучих» 1928 року, «Хреста Звитяги», та багато інших, – було проведено у пропагандистських цілях та з метою зміцнення патріотизму та відданості серед населення.

Ідея створення медалі, пов'язаної з відновленням незалежності, народилася відносно пізно – влітку 1928 року. Спочатку було призначено встановити "Медаль 10-ї річниці Польської Армії" для військових. Пізніше з цієї нагоди було внесено пропозицію вшанувати всіх громадян Республіки, які здійснили конкретний внесок у справу відродження Батьківщини. 18 серпня 1928 року рішення про створення медалі прийнято наказом Владислава Чушкевича – співробітника Бюро Управління Міністерства Військових справ Польщі. 22 вересня 1928 року був представлений урядовий проект для створення нової відзнаки під назвою: «Медаль Десятиліття відновленої незалежності». 27 вересня 1928 р. Президія Ради Міністрів затвердила остаточний текст постанови про публікацію нового цивільного оформлення. Це була пам'ятна медаль Десятиліття відновленої незалежності.

Медаль мала круглу форму, діаметром 35 мм, із зображенням голови маршала Юзефа Пілсудського на лицьовій стороні і алегорія роботи – популярної символіки у вигляді орача. На зворотному боці дати: «1918-1928». Образи, зображені на медалі, були досить символічними. З одного боку, у нас є засновник незалежності Польщі – Юзеф Пілсудський, а з іншого боку – пахар, символ, який широко розумів кожен як алегорію праці за незалежність країни. Виготовлення медалі відбувалось у Варшаві. Серед перших нагороджених в Польській Армії були генерали: Станіслав Врублевський, Станіслав Тачак, Даніель Конаржевський, Генерал Людвік Данець та Станіслав Галл – єпископ Польської

армії. Медаль також було присуджено 400 священикам, які служили військовими капеланами або "за участь у духовних чи санітарних цілях".

Медаль "Десятиліття відновленої незалежності" практично перестала транслюватися в установах та департаментах, які звітували перед Міністерством в середині 1930-х років. Подальші нагородження були спорадичними.

Важко визначити остаточну кількість осіб, нагороджених «Медаллю Десятиліття Незалежності». Не було збережено жодного сукупного списку або списку нагороджених осіб. У Малому Статистичному Щорічнику знаходимо лише відомості про вручення медалі: у Варшаві – 4 600 медалей, у Львові – 4 600, в Познані – 1300. Проте, правда, останні не включали посмертне нагородження. На підставі підрахунків кількість нагороджених медаллю "Відродженого Десятиліття незалежності" оцінюється приблизно в 40 000 осіб. Можна також припустити, що це число може бути гіпотетично збільшене –приблизно 60 000 цивільних працівників.

Початок Другої світової війни та спільної агресії Третього Рейху й Радянської Росії проти Польщі у вересні 1939 року припинила існування та видачу медалі. Польська влада у вигнанні не продовжила її присудження. Медаль, введена як «санація», і на додаток до образу маршала Юзефа Пілсудського, батька незалежності Польщі, було неприйнятним для нової влади Другої Польської Республіки. Ця медаль також не була включена до нової системи еміграції та системи відмінностей Другої світової війни.

Summary

The article tells the history of the formation and the existence of a commemorative medal to the 10th anniversary of the independence of the Republic of Poland, headed by Józef Piłsudski. The introduction of such a jubilee medal, as well as some others: for example, a commemorative medal "For the War of 1918-1921", a medal to May 3, issued in 1925, the "Cross of Merits" in 1923, a medal "For the salvation of the dead" in 1928, the "Cross of the Courage", and many others – have been held for propaganda purposes and in order to strengthen patriotism and loyalty among the population.

The idea of creating a medal for the restoration of independence was born relatively late – in the summer of 1928. Initially, it was intended to establish a "Medal of the 10th anniversary of the Polish Army" for the military. Later, on this occasion, a proposal was made to honor all of the citizens of the Republic who made a concrete contribution to the cause of the revival of the Motherland. On August 18 in 1928, the decision to create a medal was made by order of Vladislav Chushkevich, a member of the Bureau of the Office of the Ministry of Military Affairs of Poland. On September 22, 1928, a government project was presented to create a new distinction titled "The Medal of the Decade of Restored Independence". On September 27, 1928, the Presidium of the Council of Ministers approved the final text of the resolution on the publication of a new civil registration. It was a commemorative medal of the Decade of Restored Independence.

It was a round-shaped medal with a diameter of 35 mm with the image of the head of Marshal Józef Piłsudski on the front side and an allegory of field worker – a popular symbol in the form of a plowman. On the reverse side: "1918-1928". The images depicted in the medals were quite symbolic. On the one hand, we have the founder of Poland's independence, Józef Piłsudski, and on the other hand, the plowman, a symbol widely understood by everyone as an allegory of labor for the independence of the country. The medal was minted in Warsaw. Among the first recipients in the Polish Army were generals: Stanisław Wrublewski, Stanisław Tachak, Daniel Konarzhevsky, General Ludwik Danecz and Stanisław Gall – Bishop of the Polish Army. The medal was also awarded to 400 priests who served as military chaplains or "for participation in spiritual or sanitary purposes."

The "Decade of Restored Independence" medal practically ceased to be broadcast in institutions and departments reporting to the Ministry in the mid-1930s. Further awards were sporadic.

It is difficult to determine the final number of people who were awarded the "Medal of the Decade of Independence". No aggregate list or list of award winners was saved. In the Small Statistical Yearbook we find only information on the award of the medal: in Warsaw – 4 600 medals, in Lviv – 4 600, in Poznan – 1300. However, the truth, the latter did not include posthumous rewards. On the basis of calculations, the number of medals awarded by the "Revived

Decade of Independence" is estimated at about 40,000 people. It can also be assumed that this number could be hypothetically increased by approximately 60,000 civilian workers.

The beginning of the WWII and the joint aggression of the Nazi Germany and Soviet Russia against Poland in September 1939 stopped the existence and issuance of the medal. The Polish authorities in exile did not extend these award. The medal, introduced as "sanation", and in addition to the image of Marshal Jozef Plesudski, father of Polish independence, was unacceptable to the new government of the Second Republic of Poland. This medal was also not included in the new emigration system and the system of differences of the Second World War.

Słowa klucze: odznaczenia Polski, falerystyka, system orderowo-odznaczeniowy, odzyskanie niepodległości 1918 r., wojsko polskie, Józef Piłsudski;

Ключові слова: відзнаки Польщі, фалеристика, нагородна система, відновлення незалежності у 1918 році, польське військо, Юзеф Пілсудський;

Key words: Polish patriotic badges, faleristics, order and decoration system, regaining of independence in 1918, Polish army, Józef Piłsudski;

Dziesięciolecie odzyskania niepodległości było okazją do zmanifestowania jedności w społeczeństwie, głęboko podzielonego po zamachu majowym Józefa Piłsudskiego w 1926 r. Elementem łączącym podzielone społeczeństwo i zabiegiem czysto propagandowym było ustanowienie nowego cywilnego odznaczenia państwowego Medalu Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości¹. Okazją do tego była przypadająca w 1928 r. okrągła rocznica tego wydarzenia.

Przy tej okazji – rocznicy ważnej dla Rzeczypospolitej, ustanowiono także równocześnie odznaczenie pamiątkowe dla byłych i wojskowych będących w służbie pod nazwą: Medal Pamiątkowy Za Wojnę 1918 – 1921². Trzeba przyznać, że dziesięciolecie odzyskania niepodległości było dobrym atutem do powstania nowego odznaczenia państwowego przyznawanego obywatelom II Rzeczypospolitej. Właściwie to Polska była w porównaniu do innych krajów europejskich dosyć uboga w tego typu wyróżnienia. Z odznaczeń państwowych o charakterze cywilnym posiadała bowiem jedynie Krzyż Zasługi utworzony w 1923 r. oraz Medal 3 Maja z 1925 r., który był nadany jedynie jednorazowo, a po zamachu majowym 1926 r. de facto pozostawał w całkowitym „uspieniu”. Dopiero w marcu 1928 r. utworzono Krzyż Zasługi Za Dzielność – mutację Krzyża Zasługi oraz Medal Za Uratowanie Ginących. Oba te odznaczenia państwowe przyznawano jednak za szczególne zasługi jak wskazywały nazwy tych wyróżnień. Wszystkie pozostałe odznaczenia miały charakter czysto wojskowy. Przyznawane były za czyny bojowe, jak Krzyż Walecznych (1920 r.), Krzyż Zasługi Wojsk Litwy Środkowej (1922 r.) czy też Krzyż Na Śląskiej Wstędze Waleczności nadawany za Powstania Górnos Śląskie (zezwolono nosić dopiero w 1933 r.)³.

Idea powstania medalu związanego z odzyskaniem niepodległości narodziła się stosunkowo późno dopiero latem 1928 r. Pierwotnie zamierzano, szczególnie w środowisku wojskowych ustanowić „Medal 10-lecia Wojska Polskiego”. Dopiero latem 1928 r. przy tej okazji, wyszła sugestia uhonorowania wszystkich obywateli Rzeczypospolitej, którzy ponieśli określony wkład w dzieło odbudowy Ojczyzny. Wynika tak z notatki służbowej z 18 sierpnia 1928 r. sporządzonej przez mjr. dr. Władysława Czuszkiewicza pracownika Biura Prezydyjnego Ministerstwa Spraw Wojskowych (MSWojsk.). Mamy tam podaną genezę powstania Medalu Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości: „Na przedłożony w dniu dzisiejszym Szefowi sam. Ref. Pers. Przy G.I.S.Z. ppłk. Aleksandrowi Prystorowi akt

¹ O medalu zob.: Z. Puchalski, *Dzieje polskich znaków zaszczytnych* Warszawa 2000; K. Filipow, „Bez atu – medal pamiątkowy za wojnę 1918 - 1921”, „Biuletyn Numizmatyczny”, nr2 (08), Warszawa 2008.

² Z. Puchalski, *Odnaczenia za zasługi bojowe i wojenne w latach 1919-1020. „Niepodległość i Pamięć”*. 2 (3), Warszawa 1995, s. 83-100.

³ Z. Puchalski, *ibidem*; K. Filipow, *Krzyż Zasługi Wojsk Litwy Środkowej*, „BN”; *idem*, *Medal 3 Maja*, „Łódzki Numizmatyk” R: XXII, Łódź 1993, s. 63-66; Z. Krotke, *Polski Krzyż Zasługi*, Białystok 2012; G. Krogulec, *Krzyż Walecznych*, Warszawa 1998.

w sprawie projektu [...] rozp. Prezydenta Rzplitej o medalu 10-lecia wojska polskiego [sic!], celem uzyskania ewent. Decyzji Pana Marszałka w powyższych sprawach, otrzymałem następująca decyzję ustna od ppłk. Prystora: [...] W sprawie medalu 10-lecia wojska polskiego – ppłk Prystor uważa, że inicjatywa do utworzenia takiego medalu z okazji 10-lecia odrodzenia Państwa Polskiego winne wyjść nie ze sfer wojskowych, a od samego rządu. Jest zdania, że w tym celu należy całkiem prywatnie w drodze nieoficjalnej inicjatywy ze strony Pana I. Wiceministra prosić tę sprawę w rozmowie z Premierem Prof. Bartlem i czynnikami z Prezydium Rady Ministrów, przedstawiając ewent. Nasz projekt opracowany jako materiał pomocniczy do prac w tym kierunku.

Zaznaczam, że wedle doszłych mi wiadomości jedno z posiedzeń Rady Ministrów ma być podobno poświęcone sprawie sposobu uczczenia 10-lecia odrodzenia Państwa Polskiego. Pan I. Wiceminister jako zastępca Pana Ministra spraw wojsk. Mógłby więc na tem posiedzeniu powyższa sprawę poruszyć¹.

Tak więc podczas obrad Rady Ministrów stanąć miała sprawa ustanowienia nowego odznaczenia pamiątkowego o uniwersalnym charakterze. Miało ono być dostępne ogółowi obywateli II Rzeczypospolitej z okazji 10 rocznicy odzyskania niepodległości. Kryteria przyznania tego masowego wyróżnienia miano jeszcze opracować. Po upływie ponad miesiąca zwołano naprędce specjalną „konferencję międzyministerialną”. Wtedy to, 22 września 1928 r. przedstawiono rządowy projekt ustanowienia nowego odznaczenia pod nazwą: Medalu Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. Projekt ten wzbudził szereg kontrowersji i ostatecznie został przeredagowany. Według zachowanej notatki wiadomo, że: „wprowadzono liczne poprawki, wskutek czego uległ on zupełnemu przeredagowaniu”. Nie zachował się pierwotny projekt odznaczenia, jednak wiadomo, że „poddano pod wątpliwość dostateczność podstawy prawnej, wobec faktu jednak, że 21 września br. Rada Ministrów uchwaliła na tej samej podstawie analogiczne rozporządzenie o Medalu Pamiątkowym Za Wojnę 1918 1921, uznano dyskusję za bezprzedmiotową². Pięć dni później, 27 września 1928 r. Prezydium Rady Ministrów zatwierdziło ostateczny tekst rozporządzenia do publikacji wprowadzający nowe odznaczenie cywilne. Był nim Medal Pamiątkowy Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości³.

Wyróżnienie cywilne zostało ustanowione jak głosił paragraf 1: „ Na pamiątkę dziesięciolecia odrodzenia Państwa Polskiego, które po przeszło 100-letniej niewoli, dzięki krwawym wysiłkom na polach walk i niezmordowanej pracy najlepszych synów, zostało powołane na nowo do życia”. Był to okrągły medal o średnicy 35 mm z podobizną głowy marszałka Józefa Piłsudskiego na awersie i alegoria pracy – popularnej w symbolice postaci oracza – na rewersie z napisem w odcinku: „1918 – 1928” (par. 2). Noszony miał być na wstążce barwy chabrowej (par.3). Był więc jak widać wykonany w sposób prosty ale przemawiający swoją symboliką do wyobraźni dekorowanego. Z jednej strony mamy twórcę niepodległości Polski – Józefa Piłsudskiego, z drugiej zaś oracza, symbol – szeroko rozumianej jako alegorii pracy na rzecz niepodległości kraju. Wykonanie oznak medalu powierzono mennicy państwowej w Warszawie.

Problemem jest znalezienie autora projektu nowego odznaczenia. Nigdzie oficjalnie nie podano kto zaprojektował Medal Dziesięciolecia. Niemniej ustalenie autorstwa nie jest wbrew pozorom trudne. Porównując projekty monet polskich, które były zgłoszone na konkurs ogłoszony przez mennicę państwową w Warszawie bez trudu można rozwiązać tą zagadkę. Podobizna Józefa Piłsudskiego jest odwzorowaniem medalu z jego wizerunkiem,

¹ Centralne Archiwum Wojskowe (dalej; CAW): BP. I. 300.18. t. 200 niepaginowane, Notatka służbowa mjr W. Czuszkiwicz z 18. VIII. 1928 r.

² Archiwum Akt Nowych (dalej; AAN): Prezydium Rady Ministrów, t. 45 (mikrof. 20085), Protokół z 20 posiedzenia Prezydium Rady Ministrów z dn. 27. IX. 1928 r.

³ Rozporządzenie Rady Ministrów z 27. X. 1928 r. w sprawie Medalu Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, „Monitor Polski” nr 237, poz. 543 z 1928 r.; K. Sejda, Ordery, odznaczenia i medale Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1932, s. 80.

którego autorem był Tadeusz Breyer (1874-1952) on też projektował monetę 100 zł na konkurs mennicy z symbolem oracza¹.

Rozporządzenie Rady Ministrów precyzowało także zasady noszenia nowego medalu. Miał być on noszony jako ostatni z systemu orderowo – odznaczeniowego II Rzeczypospolitej po ustanowionym w tym samym dniu Medalu Za Wojnę 1918 – 1921. Za nim nosić miano wszystkie pozostałe ordery i odznaczenia zagraniczne (par. 3).

Istotnym wyznacznikiem nadania medalu było kryterium jego przyznawania jako odznaczenia o charakterze masowym. Otrzymać go mieli wszyscy, którzy pełnili służbę – nienaganą – na rzecz państwa polskiego w okresie od 11 listopada 1918 r. do dnia 11 listopada 1921 r. Dotyczyło to służby wojskowej jak i cywilnej. Należeli do tej grupy także samorządowcy oraz pracownicy przeróżnych służb publiczno - prawnych. Było to też doprecyzowane i odnosiło się do wojskowych w czynnej służbie jako żołnierze zawodowi oraz niezawodowi, a także w urzędach i instytucjach, samorządowych i publiczno – prawnych przez okres co najmniej 5 lat – łącznie (par. 4). Ten okres 5 lat nienaganej służby stał się też problemem, który należało rozwiązać. Próbowano więc wprowadzić istotne ułatwienia w uzyskaniu medalu. Jeszcze podczas posiedzenia rządu 27 września 1928 r. wiceminister spraw wojskowych gen. Daniel Konarzewski postulował o dodanie osobnego paragrafu, który by: „W uznaniu wyjątkowo wiernej i nienaganej służby wojskowej, medal może być przyznawany tym szeregowym rezerwy, którzy: a/ odbyli czynną służbę przez okres co najmniej 18 miesięcy, b/ odbyli czynną służbę przez co najmniej 12 miesięcy, osiągając tytuł podchorążego rezerwy”. Motywacja gen. Konarzewskiego była, wydawało się że przekonująca: „[...] że byłoby celowe odznaczenie tych rezerwistów – zwłaszcza wśród mniejszości narodowych – którzy w czasie służby wojskowej dali dowody gorliwości i lojalnego [stosunku] do państwa”. Niespodziewanie ta ważna i politycznie korzystna dla wizerunku Polski poprawka nie znalazła uznania wśród ministrów. Koronnym argumentem sprzeciwu był prozaiczny fakt, że: „[...] kwalifikacje z tego tytułu posiadałoby około miliona kandydatów”².

Dziwne jest to wobec rzeczywistości, że to odznaczony ponosił koszty wyróżnienia. Państwa polskiego nie stać było na pokrycie finansowe druku papierowego dokumentu o przyznaniu Medalu Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości?

Tak więc praktycznie wykluczono z grona wyróżnionych tą grupę chłopów, czy też przedstawicieli mniejszości narodowych II Rzeczypospolitej, którzy nie odbyli pięcioletniej służby wojskowej. A należy pamiętać, że stanowili oni ogromną grupę społeczną i narodowościową ówczesnej Polski.

Medal Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości przyznawał prezes Rady Ministrów, który ten przywilej rozciągnął na poszczególnych ministrów. Oni też mogli to scedować na władze im podległe (par. 6). Medal odznaczony nabywał na koszt własny.

Po wydaniu rozporządzenia sprawy odznaczeniowe potoczyły się teraz szybko ze względu na zbliżający się termin rocznicowy. Premier prof. Kazimierz Bartel wydał 27 października 1928 r. okólnik „W sprawie nadania Medalu Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości”, który skierowany został „Do wszystkich Panów Ministrów”³. W ślad za tym osobne rozporządzenia wydali poszczególni ministrowie, w tym także 3 listopada 1928 r. minister spraw wojskowych marszałek Józef Piłsudski⁴.

Dokument premiera Kazimierza Bartla, zmodyfikowany i powielony potem przez ministrów jego rządu stanowił de facto komentarz do wcześniejszego rozporządzenia. Zawarto tam w dziewięciu artykułach najważniejsze zasady związane z nadaniem medalu. Ważne było podejście do tego niefortunnego, jak się okazało okresu pięcioletniego

¹ J. Strzałkowski, Projekty monet polskich 1923-1938, Warszawa 1983, s. 13, 17; idem, Słownik medalierów polskich i z Polską związanych 1508-1965 (materiały), Warszawa 1982, s. 31.

² Protokół z 20. Posiedzenia ..., ibidem.

³ „Monitor Polski” 1928, nr 250, poz. 593.

⁴ K. Sejda, op. cit., s. 81-82.

„nienagannej służby”. Jak określić ten czasookres stanowiący wymóg otrzymania medalu. Czy 5 lat miało być nieprzerwanej służby kalendarzowej, czy też z przerwami? Jaki miał być to rodzaj pracy: publiczno – prawnej, ale też kontraktowej czy też pracy prywatnej? Problemów było jak się okazało dużo więcej. Co oznaczało określenie „nienagannej”? Odznaczonym nie mogła być przecież osoba skazana wyrokiem sądowym lub pozbawiona praw publicznych. A co z osobami karanymi dyscyplinarnie czy też przez oficerski sąd honorowy? Dopuszczano więc w trybie wyjątkowym przyznanie medalu karanym orzeczeniem dyscyplinarnym. Okólnik premiera pozwalał poszczególnym ministrom scedować uprawnienia do nadawania medalu w ramach kompetencji organom niższego szczebla im podległych¹. Tak więc trzymano się jednak, zgodnie z przewidywaniami, zasady masowego nadania odznaczenia, przewidując olbrzymi napływ wniosków na odznaczenie Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. Okazało się w rzeczywistości, że nawet wojskowi młodszy, rozpoczynający karierę już po zakończeniu wojny także mogli znaleźć się w kręgu odznaczonych biorąc pod uwagę casus pięcioletniego okresu.

Wydanie okólnika przez premiera i rozporządzeń ministrów pozwoliło na szybkie rozpoczęcie medalu z okazji zbliżającej się rocznicy odzyskania niepodległości przez Polskę. W myśl rozporządzenia MSWojsk. z 3 listopada 1928 i rozkazu dziennego Józefa Piłsudskiego (nr 78 z 10 listopada 1928) nadano pierwsze medale w Wojsku Polskim i jako pierwsze w ogóle. Odznaczono przede wszystkim oficerów zatrudnionych w samym ministerstwie, Generalnym Inspektoracie Sił Zbrojnych oraz poszczególnych departamentach. Odznaczenia nadano według przyjętego klucza. Nie było w tym wypadku żadnego przypadku. W pierwszej kolejności odznaczono medalem tych, którzy sami przecież mieli następnie wyróżniać podległą im kadrę dowódczą i niższego szczebla.

Wśród pierwszych odznaczonych w Wojsku Polskim znaleźli się m. in.: gen. Stanisław Wróblewski – dowódca Okręgu Korpusu I Warszawa; gen. Stanisław Taczak – dowódca OK II Lublin; gen. Daniel Konarzewski – I wiceminister MSWojsk.; gen. Ludwik Daniec szef Departamentu Sprawiedliwości, Stanisław Gall – biskup połowy Wojska Polskiego. Następną grupą, której nadano medale przyznane przez marszałka Józefa Piłsudskiego, jako Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych (GISZ) obejmowała 84 osoby (oficerów i podoficerów GISZ). Wśród nich byli generałowie – inspektorzy i generałowie do prac w GISZ. Byli to m. in.: gen. Leon Berbecki; gen. Edward Rydz – Smigły; gen. Tadeusz Piskor; Gen. Kazimierz Sosnkowski; gen. Gustaw Orlicz – Dreszer. Kolejne dekoracje w wojsku schodziły według departamentów i instytucji centralnych do podległych im jednostek organizacyjnych. Do ciekawostek związanych z dekoracją Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości należy niewątpliwie fakt odznaczenia m. in. 120 kobiet. Zatrudnione one były przede wszystkim jako urzędniczki IX – XV grupy uposażenia, głównie w Biurze Personalnym MSWojsk².

Medal przyznano także 400 księżom, którzy pełnili funkcję kapelanów wojskowych lub „za udział w niesieniu opieki duchowej lub sanitarnej”. Obok nich byli także funkcjonariusze cywilni, urzędnicy, rzemieślnicy wojskowi, siostry pielęgniarki, a także pracownicy instytucji kulturalnych wojska: Centralnej Biblioteki Wojskowej i Muzeum Wojska. Wśród odznaczonych nie zabrakło także cudzoziemców. Wyróżniono 120 żołnierzy ukraińskich z byłej armii sojuszniczej, 50 żołnierzy francuskich, a także 32 ochotników – żołnierzy ze Stanów Zjednoczonych Ameryki, którzy mieli też własne odznaczenie będące w systemie orderowo – odznaczeniowym Polski: Krzyż Żołnierzy Polskich z Ameryki.

¹ Ibidem.

² Rozkazy Dienne od 23. XI do 20. XII 1928 r. w: „Dziennik Rozkazów MSWojsk”.

Medal Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości praktycznie zaprzestano nadawać w instytucjach i departamentach podległych ministerstwu w połowie 1930 r. Następne nadania były już sporadyczne.

Analogicznie dekoracje medalem odbywały się Okręgach Korpusu całej Polski. Dokonywali tego uprawnieni dowódcy okręgów. Dużo nadań było pośmiertnych. Wyróżniano masowo cywilnych pracowników wojska: urzędników i cywili z wojskowych zakładów i warsztatów.

Dowódca warszawskie Okręgu korpusu gen. Stanisław Wróblewski przyznał medale grupie kobiet – legionistek ochotniczek z czasów wojny polsko – bolszewickiej i siostrom miłosierdzia z I Szpitala Okręgowego tego okresu. Cywile odznaczeni, z tego okręgu wojskowego rekrutowali w ponad 50 procentach z Państwowej Wytwórni Uzbrojenia, a także Zbrojowni nr 2¹.

Inne okręgi korpusów także przygotowywały listy do wyróżnienia i publikowały je po nadaniu w swoich „Dziennikach Rozkazów”. Dzięki temu wiemy o dekoracji zasłużonych dla wojska generałów będących w stanie spoczynku m. in.: Józefa Hallera, Kazimierza Raszewskiego, a nawet nietolerowanego przez marszałka Józefa Piłsudskiego Józefa Dowbór – Muśnickiego². Zresztą ten ostatni odmówił przyjęcia odznaczenia.

Dekoracje w ramach struktury w wojsku schodziły na niższe szczeble i nadawano je w dywizjach, brygadach i poszczególnych pułkach.

Podobna sytuacja odnosiła się do poszczególnych ministerstw. Najpierw dekorowano ministrów i ich zastępców, następnie dyrektorów departamentów i instytucji podległych. Panowała całkowita analogia jaka przyjęto w Wojsku Polskim. Tyle tylko, że nie publikowano list odznaczonych co utrudnia nam ustalenie faktycznej i ostatecznej liczby i listy osób odznaczonych Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości.

Wydawało się, że nadawanie medalu będzie przebiegał bez zbędnych problemów. Rzeczywistość okazała się zupełnie inna. Nie było kłopotów z kandydatami, którzy otrzymali już za czyny położone na polu bitwy odznaczenia czy też order wojenny: Order Wojskowy Virtuti Militari i Krzyż Walecznych. Mieli za sobą bezsprzeczną przeszłość frontową. Nie mniej już w I połowie 1929 r. zaczęły napływać liczne zapytania od strony samych zainteresowanych jak i administracji wojskowej. Chodziło przede wszystkim o osoby pełniące w czasie wojny służbę „przyfrontową”. Co należało rozumieć za „współdziałanie” i konkretnym osobom należy się medal. Często przyznanie odznaczenia zależało od subiektywnej oceny. Postanowiono więc ujednoczyć i uściślić kryteria przyznawania Medalu Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości.

Już 2 maja 1929 r. Biuro Personalne MSWojsk. wydało rozkaz (L. dz. 10200 B.P.): „Wyjaśnienie wątpliwości powstałych przy nadawaniu medalu pamiątkowego za wojnę 1918-1921 r. i medalu Dziesięciolecia odzyskanej Niepodległości”³. Był to po prostu obszerny kwestionariusz zawierający 35 pytań i odpowiedzi w kwestii nadawania medalu. Większość z nich (28) dotyczyła pamiątkowe medalu wojskowego. Pozostałe związane były z Medalem Dziesięciolecia.

Pytano przykładowo o prawa do medalu dla wojskowych służących w towarzystwach czy też związkach takich jak np. Przynależności Wojskowej i Wychowania Fizycznego, które podlegały także Okręgom Korpusu. Nie były one w świetle rozporządzenia Rady Ministrów z 27 września 1928 r. instytucjami publicznie – prawnymi. Nie wiadomo było czy medal może otrzymać kadet czy też elew orkiestry wojskowej. Przeszkodą do dekoracji był fakt, że nie wliczano im tego do okresu służby wojskowej. Problemem stawało się też ze strony formalnej sprawdzanie ewentualnej karalności przyszłego odznaczonego. Za czym szła czasochłonność i dodatkowe nieprzewidziane

¹ „Dziennik Rozkazów”. Dowództwo Okręgu Generalnego Warszawa, Warszawa 1929.

² „Dziennik Rozkazów”. Dowództwo Okręgu Korpusu VII – Poznań, Poznań 1929.

³ Opublikowano go jako Rozkaz nr 21 z 27. V. 1929 r., p. 9, zob.: „Dziennik Rozkazów DOK nr IV – Łódź”, Łódź 1929.

koszty. To wszystko rzutowało na „masowość” odznaczenia, którą przewidywały władze państwowe.

Efektom tych nieprzewidzianych zawirowań szły następne okólniki i rozporządzenia. W kilka dni później – 6 maja 1929 r. nadawanie medalu rozciągnięto na robotników i pracowników kontraktowych. Po upływie miesiąca ministerstwo Spraw Zagranicznych w porozumieniu z MSWojsk. wydało nowy okólnik rozciągający uprawnienia do medalu na obywateli państwa polskiego zamieszkujących poza granicami kraju. Oczekiwano na podania o medal, które składane miały być w konsulatach, a te przekazywane drogą urzędową do Powiatowych Komend Uzupełnień lub Biura Personalnego ministerstwa. Zobowiązano jednocześnie rozpropagowanie Medalu Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości przez ambasady, poselstwa i konsulaty poprzez wywieszone obwieszczenia. Wykorzystać także miano miejscowe media prasowe „o ile z tego tytułu nie powstaną duże koszty”.

O ile nadania medalu szybko przeprowadzono w ministerstwach i instytucjach centralnych, o tyle nadania w samorządach i tzw. prowincji przeciągały się w czasie przez szereg lat. Praktycznie medal nadawano do końca lat trzydziestych. Przyczyny były różnorakie, szczególnie jeśli chodziło o byłych wojskowych i kombatantów. Przynależeli oni administracyjnie do przeróżnych komend uzupełnień. Znajdowali się w szeregach przeróżnych organizacji kombatanckich II Rzeczypospolitej. Byli wielokrotnie mieszkańcami małych miasteczek, osad i wsi. Informacja o nowym odznaczeniu, który im się należał wielokrotnie dochodziła z opóźnieniem, nieraz po latach. Szczupły aparat administracyjny wojska w terenie nie był w stanie należycie i szybko przygotować stosownych wniosków. Łatwiej z tym problemem radziły sobie samorzady województw i powiatów.

Trudno jest ustalić liczbę ostateczną odznaczonych Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. Nie zachowała się jakakolwiek lista zbiorcza czy też wykaz odznaczonych. Nawet nie uwzględnia tego medalu wśród odznaczonych Mały Rocznik Statystyczny¹. Mamy jedynie szczątkowe dane co odznaczonych wojskowych dzięki Dziennikom Rozkazów z okręgów Generalnego w Warszawie, lwowskiego (V) i poznańskiego (VII). W okręgu warszawskim przyznano 4 300 medali, we lwowski 4 600, a poznańskim 1 300. Faktem jednak jest, że w tym ostatnim nie uwzględniono nadań pośmiertnych. Opierając się na szacunkowych wyliczeniach można liczbę odznaczonych Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości określić na ok. 40 000 osób. Przyjmując można też, iż liczbę tą powiększyć można hipotetycznie o ok. 60 000 pracowników cywilnych. Wydaje się, co jest zastanawiające, jednak mała stosunkowo liczba wyróżnionych. Sama armia walcząca z bolszewikami w wojnie liczyła ok. miliona żołnierzy. Sama liczba poległych w wojnie polsko – bolszewickiej oscyluje ok. 100 000 żołnierzy.

Na podstawie samego Dziennika Rozkazów Dowództwa Okręgu Generalnego Warszawa z lat 1929 – 1938 odznaczono w tym okresie: 57 oficerów zawodowych, 109 oficerów rezerwy, 180 w stanie spoczynku i 32 pospolitego ruszenia. Wśród podoficerów i szeregowych mamy: zawodowych 194, rezerwy 127, w stanie spoczynku 72, pospolitego ruszenia 21. Odznaczonych było też 3 565 cywili, a nie uwzględniono w rozkazach poległych odznaczonych medalem.

Biorąc pod uwagę chronologię gross nadań medalu to lata 1929 – 1930: 2 807 i 1 053 osób odznaczonych. Pozostałe nadania są już dużo mniejsze: 99 w 1931 r., 106 w 1932, 63 w 1933, 85 w 1934, 11 w 1935, 20 w 1936, 49 w 1937 i 53 nadania w 1938 r².

Tak więc przyjęta liczba ok. 100 000 odznaczonych cywilnym wyróżnieniem Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości wydaje się być do przyjęcia.

¹ Mały Rocznik Statystyczny 1939, Warszawa 1939, s. 358.

² Wszystkie dane liczbowe npd. Obliczeń Zbigniewa Puchalskiego (Odznaczenia i polityka odznaczeniowa w Wojsku Polskim 1914 – 1939, maszynopis pracy doktorskiej, Warszawa 1989).

Wybuch wojny niemiecko – polskiej i agresja Rosji Sowieckiej we wrześniu 1939 r. położyło kres nadaniu medalu. Władze polskie na uchodźstwie nie przedłużyły nadań odznaczenia. Medal jako wprowadzony za „sanacji” i na dodatek z wizerunkiem marszałka Józefa Piłsudskiego – ojca polskiej niepodległości był nie do przyjęcia dla nowych władz II Rzeczypospolitej. Medalu tego nie uwzględniono już też w nowym emigracyjnym systemie orderowo – odznaczeniowym lat II wojny światowej.

Ilustracje

Wzor 1.

Wzor 2.

Wzor 3.

Bibliografia

Źródła:

1. Archiwum Akt Nowych: Prezydium Rady Ministrów. – T. 45 (mikrof. 20085). – Protokół z 20 posiedzenia Prezydium Rady Ministrów z dn. 27.IX.1928 r.
2. Centralne Archiwum Wojskowe: BP. I. 300.18. t. 200 niepaginowane, Notatka służbowa mjr W. Czuskiewicz z 18. VIII. 1928 r.
3. Dziennik Rozkazów DOK nr IV – Łódź. – Łódź 1929: Rozkaz Nr 21 z 27.V.1929 r.. – p. 9,
4. Dziennik Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych”, Warszawa 1928: Rozkazy Dienne od 23. XI do 20. XII 1928 r.
5. Monitor Polski. – Nr. 237. – Poz. 543 z 1928 r.: Rozporządzenie Rady Ministrów z 27. X. 1928 r. w sprawie Medalu Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości
6. Monitor Polski 1928. – Nr. 250. – Poz. 593.
7. Mały Rocznik Statystyczny 1939, Warszawa 1939.

Opracowania:

1. Filipow K. Bez atu – medal pamiątkowy za wojnę 1918 – 1921 / K. Filipow. – Biuletyn Numizmatyczny. – Nr. 2 (08). – Warszawa 2008;
2. Filipow K. Krzyż Zasługi Wojsk Litwy Środkowej / K. Filipow. – Biuletyn Numizmatyczny. – Nr. 4 (93). – Warszawa, 1993;
3. Filipow K. Medal 3 Maja / K. Filipow. – Łódzki Numizmatyk. – R: XXII. – Łódź, 1993;
4. Krogulec G. Krzyż Walecznych / G. Krogulec. – Warszawa, 1998;
5. Krotke Z. Polski Krzyż Zasługi / Z. Krotke. – Białystok, 2012;
6. Puchalski Z. Dzieje polskich znaków zaszczytnych / Z. Puchalski. – Warszawa 2000;
7. Puchalski Z. Odznaczenia i polityka odznaczeniowa w Wojsku Polskim 1914 – 1939, maszynopis pracy doktorskiej / Z. Puchalski. – Warszawa, 1989;
8. Puchalski Z. *Odznaczenia za zasługi bojowe i wojenne w latach 1919-1920* / Z. Puchalski // Niepodległość i Pamięć. – T. 2(3). – Warszawa, 1995;
9. Sejda K. Ordery, odznaczenia i medale Rzeczypospolitej Polskiej / K. Sejda. – Warszawa 1932;
10. Strzałkowski J. Projekty monet polskich 1923-1938 / J. Strzałkowski. – Warszawa 1983;
11. Strzałkowski J. Słownik medalierów polskich i z Polską związanych 1508-1965 (materiały) / J. Strzałkowski. – Warszawa, 1982.

References

1. Filipow, K. (2008) *Bez atu – medal pamiątkowy za wojnę 1918 – 1921* [Without an attar – commemorative medal for the war of 1918 - 1921]. *Biuletyn Numizmatyczny*. Nr. 2 (08). Warszawa [in Polish]
2. Filipow, K. (1993) *Krzyż Zasługi Wojsk Litwy Środkowej* [Cross of Merit of the Central Lithuania Army] *Biuletyn Numizmatyczny*. Nr. 4 (93). Warszawa, [in Polish]
3. Filipow, K. (1993) *Medal 3 Maja* [3rd May medal]. *Łódzki Numizmatyk*. R: XXII. Łódź [in Polish]
4. Krogulec, G. (1998) *Krzyż Walecznych* [Cross of Valor]. Warszawa [in Polish]
5. Krotke, Z. (2012) *Polski Krzyż Zasługi* [Polish Cross of Merit]. Białystok [in Polish]
6. Puchalski, Z. (2000) *Dzieje polskich znaków zaszczytnych* [History of Polish honorable marks]. Warszawa [in Polish]
7. Puchalski, Z. (1989) *Odnaczenia i polityka odnaczeniowa w Wojsku Polskim 1914 – 1939, maszynopis pracy doktorskiej* [Decorations and politics of distinction in the Polish Army 1914 - 1939, typescript of doctoral dissertation]. Warszawa [in Polish]
8. Puchalski, Z. (1995) *Odnaczenia za zasługi bojowe i wojenne w latach 1919-1920* [Decorations for war and military merits in 1919-1920] *Niepodległość i Pamięć*, T. 2(3), Warszawa [in Polish]
9. Sejda, K. (1932) *Ordery, odnaczenia i medale Rzeczypospolitej Polskiej* [Orders, decorations and medals of the Republic of Poland]. Warszawa [in Polish]
10. Strzałkowski, J. (1983) *Projekty monet polskich 1923-1938* [The projects of the Polish coins in 1923-1938]. Warszawa [in Polish]
11. Strzałkowski, J. (1982) *Słownik medalierów polskich i z Polską związanych 1508-1965 (materiały)* [Dictionary of Polish medallions and with Poland related 1508-1965 (materials)], Warszawa [in Polish]